

СПЕЦИФИКА НА КЛИНИЧНИТЕ ТЕРМИНИ, ВЪЗНИКНАЛИ ЧРЕЗ МЕТАФОРИЗАЦИЯ НА МИТОЛОГИЧНА И ЛИТЕРАТУРНА ОБРАЗНОСТ

Надежда Амуджиева¹

SPECIFICITY OF CLINICAL TERMS, FORMED THROUGH METAPHORIZATION OF MYTHOLOGICAL AND LITERARY IMAGERY

Nadezhda Amudzhieva

Abstract: Based on Old Greek and Latin, clinical terminology has been developing for thousands of years, which has led to imagery infiltrations in term names from different eras.

Clinical terms, formed through metaphORIZATION, are distinguished according to various criteria: method of formation, scope of the metaphor, detectability of the metaphor, type of the lexical units, used for secondary nomination. Different types of terms have a different mechanism of metaphoric transferal, as well as presence and strength of the metaphor.

This study focuses on eponymous metaphors, constructed on the basis of mythological and literary imagery, combining two methods of nomination – eponymous and metaphoric.

This study identifies the two main types of terms in this group – mythological eponymous metaphors and literary eponymous metaphors. We discuss the similarities and differences between metaphors and eponymous metaphors, on the one hand, and between ordinary eponyms and mythological or literary eponyms, on the other. The different ways of constructing the mythological and literary eponymous terms are examined and their specific mechanism of metaphorical transferal is explored. The methods of creating the outer form of the terms are established – either by an eponymous construction or by means of adding affixes. A distinction is also made on the basis of their inner form, which defines them as metaphors with obvious imagery and metaphors with hidden imagery.

---

¹ **Надежда Амуджиева** – ст. пр., д.ф. Медицински университет – Варна, e-mail: fidamen@abv.bg

The study of the metaphorically formed terms in medical and, in particular, in clinical terminology has an informative, cognitive, and didactic meaning in the general discourse of the academic medical education.

Keywords: clinical terminology, metaphorization, mythological and literary imagery.

Въведение

Много време е изминало откакто Аристотел дава първата дефиниция на *метафората* и я определя като „пренасяне на чуждо име на даден предмет – или от род върху вид, или от вид върху род, или от вид върху друг вид, или по аналогия“ (Аристотел 1975, 91).

През всички тези векове метафората занимава много умове, стои в центъра на много изследвания и научните теории за нейната същност изминават дълъг път на развитие.

В традиционната лингвистика тя е разглеждана като *способ за семантична номинация* – пренасянето на наименование на базата на мисловно установени сходства.

Схващането за метафората и метонимията се променя коренно с развитието на когнитивните науки. Когнитивната теория за езика, която се развива от 70-те г. на XX в. от Лейкоф, Дейвидсън, Джонсън и др., разглежда метафората като механизъм на мисленето. В своя труд „Метафорите, чрез които живеем“ Лейкоф и Джонсън я оценяват като *начин за структуриране на понятийната система в образни схеми* (Lakoff and Johnson 1980, 25).

Теорията за концептуалната метафора се допълва по-късно от *теорията за концептуалното сливане* на Фоконие и двете стават платформа за изследване на метафората през перспективата на множество научни дисциплини – лингвистика, литературознание, философия и реторика, антропология, психология, когнитивни науки, теология, психолингвистика и др.

В настоящото изследване се разглеждат две специфични групи клинични термини – *термини, конструирани чрез метафоризация на митологична образност и чрез метафоризация на литературна образност*.

Целта на настоящия опус е да се изследват метафорите, мотивирани от митологични и литературни образи, в светлината на ког-

нитивната теория за езика и да се установят особеностите на метафоричната концептуализация на клиничното медицинско познание в образни схеми на митологията и литературата.

Задачи на изследването:

- 1) Да се характеризират метафоричните термини от клиничната медицина, мотивирани от митологията и литературата;
- 2) Да се сравнят с други типове клинични термини, с които са сходни по някакви критерии;
- 3) Да се разгледа механизмът на метафоричната концептуализация при тези термини.

1. Характеристика на митологичните и литературните метафори в клиничната терминология

Те представляват метафорични термини, възникнали чрез преосмисляне на митологична или литературна образност. Митологията, която е неизменна част от живота на древните общества, каквито са гръцкото и римското, съвсем естествено в по-късната епоха се превръща в неотделим елемент на европейската култура. Това е причината за проектиране на митологичната символика в редица сфери на съвременното битие, включително и в клиничното терминовтворчество. По този начин в медицинската и в частност в клиничната терминология се създават *митологични епонимни метафори*. По аналогия с процеса и механизма на метафоричната проекция при този тип метафорични термини, чрез преосмисляне на литературна образност възникват и *литературни епонимни метафори*.

При квалифицирането на метафоричните термини, конструирани чрез проектирането на митологична и литературна образност в клиничната терминология, е много трудно и дори невъзможно да се направи разграничение между метафората и метонимията. Причината за това според теорията на когнитивната лингвистика е съществуването на *метафорично-метонимичен континуум* (Raden 2003, 93–109). На тази основа се въвежда и терминът *метафонимия*, съчетаващ двете явления (Goossens 1995). В този смисъл ние приемаме, че в много от метафоричните термини от типа, който изследваме, метафората и метонимията се съчетават в общо образно поле и няма да се опитваме да ги разделяме и типологизираме според този критерий.

На базата на споменатите по-горе характеристики можем да определим митологичните и литературните метафори в клиничната терминология като хибриден тип, в който се съчетават особености на два вида клинични термини – *клинични епоними* и *конвенционални клинични метафори*. Съпоставката с тях ще ни даде възможност да изследваме особеностите на митологичните и литературните клинични метафори и да ги категоризираме.

2. Сравнение на митологичните и литературните клинични метафори с конвенционалните епонимни термини в клиничната терминология

Митологичните и литературните метафорични термини принадлежат към категорията на клиничните епонимни термини. При сравнение с конвенционалните епонимни термини установяваме определени прилики и разлики.

а) Прилика: образуването на формата на двата вида епоними чрез включването на *собствено име* в конструирането на терминологичното название, напр.:

конвенционалните клинични епоними	митологичните и литературни клинични метафори
<i>Minor morbus</i> – болест на Минор	<i>Electra complexus</i> – Електра-комплекс
<i>facies Parkinsoni</i> – лице на Паркинсон	<i>Rapunzel syndromum</i> – синдром на Рапунцел
<i>chorea electrica Dubini</i> – електрическа хорей на Дубини	<i>Dorian Gray syndromum</i> – синдром на Дориан Грей

При конвенционалните клинични епоними обикновено се използва лично име, фамилно име или топоним, а в митологичните епоними могат да се включат не само лични имена, но и прозвища, като напр. *синдром на Спящата красавица*, *синдром на Пепеляшка* и т.н. Възможно е терминологичното название да съдържа име, означаващо цели групи божества или същества от митологията, като в такива случаи често се употребяват само терминоеlementи, съдържащи техния корен, напр.: *gigantismus* < *gigant-* < *gigas*, *antos* – гигант; *numphomania* < *numph(o)-* < *numphō* – нимфа и др.

В останалите случаи в образуването на формата на двата вида епоними има известна вариативност, но разликите не са фрапиращи и няма да се спираме на тях.

От направения преглед можем да заключим, че митологични и литературни метафори в клиничната терминология се образуват по аналогичен начин като конвенционалните епонимни клинични термини.

б) Разлики: *информативността и знаковата същност* на терминологичния помет.

Обикновените клинични епоними се характеризират с *липса на информативност*, тъй като не дават никакви сведения за съдържанието на понятията, наименувани с тях. Имената в тези термини най-често показват изследователите на медицинските феномени, пациенти, при които за първи път са изследвани, или местата, където най-рано са диагностицирани, напр. *Eales morbus*² – *болест на Илс*, *Lytle morbus*³ – *лаймска болест* но от терминологичните названия не става ясно значението на термина. Така например в термина *Duhring morbus*⁴ – болест на Дюринг препратката е към Луис Дюринг, американски дерматолог, който пръв описва заболяването през 1884 г., а не към неговата специфика, откриваема в другото му название *dermatitis herpetiformis* (възпаление на кожата, наподобяващо херпес). Що се отнася до знаковата им същност, можем да кажем, че този тип термини имат изцяло *денотативна (обозначителна) функция*, т.е. названието се използва като един вид етикет, а не като съкратен запис на съдържателните маркери, както е характерно принципно за клиничните термини.

Митологичните и литературните епонимни термини не се вписват в общата характеристика на клиничните епоними. Те възникват на основата на асоциация с митологичен или литературен герой, а не с реална личност. По тази причина съчетават в себе си иконо-

---

² *Болест на Илс* (по името на британския офталмолог Henry Eales, 1852–1913) – представлява рецидивиращи кръвоизливи в ретината и стъкловидното тяло, проявяващи се най-често при млади мъже (Арнаудова: 2005; 157).

³ *Лаймска болест* (наречена на градовете Лайм и Олд Лайм в Кънетикът, САЩ, където е диагностицирана за първи път през 1975 г.) – инфекциозно заболяване, причинявано от бактерии от рода Борелия.

⁴ *Duhring morbus* – болест на Дюринг (наречена на Louis Adolphus Duhring, американски дерматолог, 1845–1913)

мичността на епонимната номинация (личното име на героя) и образността на метафората, която разкрива елементи от съдържанието им. В примерите за *митологично-епонимни* и *литературно-епонимни* термини, дадени по-горе, можем да направим някакви обосновани предположения на базата на познанията си за споменатите митологични и литературни герои. Така напр. *Electra complexus* (Електра-комплекс) се основава на концептуализирания образ на жена, отмъщаваща за убийството на баща си с цената на собствения си живот. Сложната съдба на митологичната героиня дава представа за неосъзнато влечение на момиче с подобен комплекс към собствения баща и съперничеството му с майката за неговото внимание.

В термина *синдром на Дориан Грей*⁵ алюзията е за болезнена критичност към външния вид и вманиачени грижи за него. В *синдром на Спящата красавица*⁶ символиката на приказния персонаж е препратка към патологично състояние на дълъг сън. В този случай много лесно може да се направи сравнение с другия термин за болестта – *синдром на Клайн-Левин*, за да се види разликата с конвенционалните епоними по отношение на информативността.

3. Сравнение на митологичните и литературните клинични метафори с конвенционалните клинични метафори

а) Прилики – по функции. И при двата вида метафорични термини метафората има функциите, признати ѝ от традиционната лингвистика – *семантична техника за терминологична номинация* (Попова 2012: 349–375), и от когнитивната лингвистика – *способ за познание на действителността*.

Създаването на термини чрез метафора е отражение на способността на човека, сравнявайки заобикалящите го обекти, да ги квали-

---

⁵ Героят на Оскар Уайлд, който продава душата си, така че портретът му да остарява вместо неговото тяло. Страдащите от този синдром са прекалено критични към външния си вид и са болезнено отдадени на борбата със старостта.

⁶ Рядко срещано неврологично разстройство, характеризиращо се с периоди на продължителен сън (най-малко по 18 часа в денонощие) и поведенчески и когнитивни проблеми. Болестта е известна още и като *синдром на Клайн-Левин*.

фицира и оценява. Това означава, че след мисловно установяване на приликите и общността между два обекта названието от по-познатата и достъпна сфера се пренася към по-непознатата, трудно достъпна или абстрактна сфера. В терминологичните названия, възникнали чрез метафоричен пренос, ясно се вижда и стремежът към *номинационна икономия*. При тях не се създава нова лексика, а се преизползват ресурсите на вече възникналите общоупотребими названия, като те се снабдяват с нови функционални параметри. Същевременно чрез уподобяването на понятията на познати обекти и явления от действителността по видими признаци и функции се описват характеристики от тяхното съдържание и се включва опознавателен елемент. От една страна, тази техника за номинация осигурява название за новото понятие на принципа на номинационната икономия, а от друга – има характеризираща функция, подпомагаща опознаването на света.

б) *Разлики* – откриват се на две нива – по отношение на външната и вътрешната форма на термина.

• *Външната форма на термина*. За разлика от конвенционалните метафори митологичните и литературните метафори имат епонимна форма. Конструирането на външната форма на митологичните и литературните метафори става чрез синтактични и чрез афиксални средства:

✓ *Образуване чрез лексико-синтактичен способ*. Този вид термини представляват *епонимни словосъчетания* с различни конструкции, където името на митологичния или литературен герой е употребено като съществително в различна форма или като прилагателно: *Odysseus syndromum*, syn. *Ulysses syndromum* (лат.) – *Синдром на Одисей* или *Одисеев синдром*; *corona Veneris* < *Venus*, *Veneris* – *корона на Венера*; *lues venerea*⁷ – *венерически сифилис* < *Venus* (v.s. ↑) и т. н.

✓ *Образуване чрез лексико-афиксален способ* – тези производни или сложни термини са създадени от корена на лично име на митологичен или литературен герой, напр. *narcissismus*⁸ < *Narkissos* (гр.) – *Нарцис*.

⁷ Формата на прилагателното на латински език е *Venereus*, *a*, *um* и е правилно да се изписва с главна буква, но поради десемантизирането терминът се пише с малка. По същата причина приетата в българския език форма е *венерически*, а не *Венерин*.

⁸ *Narcissismus* – в клиничната психология означава *патологична самовлюбеност* → *сексуално влечение към собствената личност* < *Nar-*

Много специфична номинационна техника за клиничните метафори е използването на метафоричен пренос само в рамките на кореновия терминоелемент, напр. *lithiasis*⁹ < *lith-* (гр.) камък, *phacomalacia*¹⁰ < *phac(o)-* < *phakos* (гр.) – леща. Митологичните и литературните клинични термини също могат да се образуват чрез метафора само в кореновия терминоелемент, но при тях като носител на метафоричния пренос се използва лично име, носещо определена символика, напр.: *satyriasis*¹¹ насочва към поведение или характеристики, подобаващи на сатир – *силно повишено полово влечение и ненормална полова активност у мъже*; *hermaphroditismus*¹² < *Hermēs* и *Aphroditē*¹³ – богове, чиито имена са символ на мъжественост (*Hermēs*) и на женственост (*Aphroditē*); *venerologia*¹⁴ < *Venus, Veneris* (v.s. ↑), *Don Juanismus*¹⁵.

✓ **Вътрешната форма на термина.** Тук разликата е много съществена. Конвенционалните метафори в медицинската терминология възникват чрез преосмисляне на *общоупотребими лексикални единици*, като напр. *cataracta* – помътняване на очната леща < *katarakta* (гр.) – водопад или *bulimia* – патологично повишен апетит (< *bus* (гр.) – вол + *limos* (гр.) – глад). Образните схеми от сферата-източник, чрез които се структурират понятията, използват образи от заобикалящата действителност. При митологичните и литературни метафори за денотат (обект) от сферата-източник вместо общоупотребимо понятие слу-

kissos (гр.) – Нарцис, персонаж от гръцката митология, който се влюбил в собственото си отражение във водата и умрял от глад и жажда.

⁹ *lithiasis* – образуване на камъни в орган или канал.

¹⁰ *phacomalacia* – размекване на очната леща.

¹¹ *satyriasis* (< *satyros* (гр.) – сатир – митично същество – получовек-полукозел, спътник на Дионис и известен със сладострастието си) – силно повишено полово влечение и ненормална полова активност у мъже.

¹² *hermaphroditismus* – едновременна поява на по-малко или повече изразени първични и вторични полови белези и на двата пола в един индивид.

¹³ *Hermēs* и *Aphroditē* – Хермес и Афродита – гръцки богове, от връзката на които се родил притежаващият най-хубавите външни белези и на двамата – Хермафродит.

¹⁴ *venerologia* – дял от медицината, който се занимава с болестите, предавани по полов път.

¹⁵ *Don Juanismus* – синдром, срещащ се при мъже и характеризиращ се със сексуална хиперактивност и смяна на множество партньорки.

жи митологичен персонаж от гръцката или римската митология или герой на литературна творба. Използва се не аналогия по външни характеристики или функция, а компресирана символика на базата на митологични и литературни персонажи и сюжети, напр.: *erotomania*¹⁶ < *Erōs, Erōtos* – Ерос, бог на любовта; *hypnophobia* < *Hypnos* – Хипнос, бог на съня; *chronicus* < *Chronos* – Хронос, бог на времето и др. Трябва да споменем, че образността при литературната метафора има явен характер, тъй като се основава на популярността на определени литературни персонажи сред широка аудитория.

Много често образността в термините не е очевидна и за откриването ѝ е необходима допълнителна информация и задълбочени познания върху гръцката и римската митология и Античността изобщо. Така напр. *mercur(ial)ismus* – *отравяне с живак* идва от името на римския бог Меркурий, на когото е наречен този специфичен *летлив* метал поради присъщите за бог Меркурий характеристики – бързина и възможност да се придвижва летейки.

4. Същност и възникване на митологичните и литературни метафори в клиничната терминология

За да се установи начина и причините за възникването на този вид метафори, трябва да се изясни същността на митологичните образи като културен и концептуален феномен.

*Теорията за архетипите*¹⁷ на Карл Юнг може да хвърли светлина върху присъствието на митологията в нашето битие, а оттам – и върху проникването на митологичните концепти в медицинската терминология. Според Юнг в течение на съществуването на човечеството се натрупва колективен наосъзнат опит, състоящ се от *архетипи*, наречени още *идеализирани образи*, *доминанти*, *митологични образи* или *първични образи*. Възникването на архетипите се основава на генетичното предразположение на хората да преживяват определени неща по сходен за всички начин. Те са общовалидни за цялото чове-

---

¹⁶ *erotomania* – патологична хиперсексуалност

¹⁷ Архетип (от гръцки ἀρχιτύπος – ἀρχή – начало, първопричина, τύπος – образ) е термин най-често, използван в психологията, със значение първообраз, модел, тип личност или начин на поведение.

чество, независимо от специфичните дадености на отделните индивиди или местоположението на отделните култури.

Архетипите са мисловни модели – матрици и лежат в основата на митологиите в различни култури и части на света, на религиозната и артистичната символика, на литературата и културните тенденции, както и на обичайното право. В митологичната система матриците се конкретизират чрез въвеждане на културно обусловени образи и сюжети, съответстващи на ценностите на съответното общество. Митологичните персонажи сами по себе си представляват архетипи, възникнали чрез мисловна компресия на базата на неосъзнатия колективен опит. Съществуването на тези първообрази е причина за разпознаването на символи и значения и за разбирането на митовете.

Литературните герои са архетипи от по-съвременен и конкретен вид. Няма съществена разлика в начина, по-който митологичните и литературните образи мотивират термините. Използват се образни схеми от литературни произведения, ползващи се с популярност и емблематичност. Близостта на произведенията и сюжетите до съвременността конкретизират архетипите в по-голяма степен и им придават по-човешки черти. Това ги доближава до обикновени реални хора, но все пак персонажите, използвани за създаването на метафорични термини, имат символична стойност.

5. Механизъм на метафоричното концептуализиране на медицинското познание чрез митологичната и литературната образност

От гледна точка на когнитивната теория терминологичната метафора в клиничната медицина представлява *способ за познание на действителността* и има двустепенен модел. Двете части на метафората – изходната и проектираната – се намират в две когнитивни области: областта източник, съдържаща базовите понятия за света, е мястото, където възникват метафорите. Областта цел е мястото, където се намира специализираното медицинско познание, което е ново, непознато и с по-висока степен на абстрактност. Областта цел се опознава и разбира чрез областта източник, а връзката между двете области става чрез метафорично проектиране (mapping).

Въпреки универсалността на този модел според нас той може да представи механизма на метафоричната концептуализация само при конвенционалните метафори в клиничната терминология, но не и при митологичните и литературните метафори. При традиционните метафори в областта-източник се използва общоупотребима лексика и при проектирането голямо значение има наблюдението, а самите метафори могат да се определят като конкретни и сетивни – най-често визуални. Що се отнася до термините, мотивирани от образи и сюжети от митологията и литературата, в областта източник има нещо качествено различно – *образ архетип* (митологичен или литературен), който сам по себе си представлява един вече *преработен модел*. Следователно при образуването на митологични и литературни метафорични клинични термини имаме трифазен процес на опознаване на действителността с различни опознавателни инструменти, при който могат да се разграничат:

а) I фаза – *преработване на действителността* на базата на колективния неосъзнат опит, което се осъществява чрез регистриране, оценяване, категоризиране;

б) II фаза *създаване на архетипи* – компресия на колективния опит в образно-структурни схеми;

в) III фаза – *концептуализиране на медицинските понятия* чрез образно-структурните схеми на архетипите на принципа на установено и обобщено сходство.

Заклучение

Разглеждайки внимателно метафорично структурираните клинични термини, ще забележим, че много голяма част от тях са от областта на клиничната психология и психиатрия. С тях се назовават предимно психически и психосоматични заболявания, разстройства, симптоми и синдроми. Това не е случайно. Именно тези понятия са особено трудни за описание на проявленията и за обяснение на съдържанието и причините. Точно тогава на помощ идват наследниците на изконните архетипи – митологичните и литературните персонажи с тяхната културно обусловена образност, дълбоко залегнала в колективното съзнание. Една от причините за използването им е тяхната универсалност. Това прави посланието им лесно разбираемо и им придава комуникативна стойност.

Те се отличават и с икономичност и особена образност – чрез тях се проектират не отделни образи, а цели образни схеми и модели.

На базата на тези наблюдения можем да направим извода, че самият процес на метафорично концептуализиране на медицинското познание чрез митологичната и литературната образност се различава от възникването на конвенционалните метафори по следните характеристики:

1) *трифазен процес* – създаването на архетипите е причина за минаването на процеса през междинната втора фаза, която липсва при обикновените метафори и това го прави по-дълъг и сложен;

2) *по-висока степен на абстрактност* – причината за това е компресирането на колективния опит в образно-структурни схеми;

3) *резултат*:

✓ създава се *потен*, с който понятието се назовава;

✓ названието, възникнало чрез този механизъм, не само описва, но и оприличава, разграничава и по този начин преработва, оценява и категоризира понятието в съдържателно отношение;

✓ метафорите, мотивирани от митологични и литературни сюжети и герои, са едновременно високо информативни, икономични и комуникативно ориентирани, тъй като чрез символиката и мисловните образни схеми се създават сетивно възприемаеми образи и картини, разказващи цели истории, и по този начин възникват интерактивни модели с вградена информация.

Изследването на метафорично образувателните термини в медицинската и в частност в клиничната терминология има информативно-познавателно, общокултурно и дидактично значение в общия дискурс на академичното медицинско образование.

БИБЛИОГРАФИЯ

Аристотел 1975: За поетическото изкуство. София, 1975. 91. // *Aristotel 1975: Aristotel. Za poeticheskoto izkustvo. Sofia.*

Попова 2012: М. Попова. *Теория на терминологията*. В. Търново. 349–375. // **Popova 2012:** M. Popova. *Teoria na terminologiyata*. V. Tarnovo.

Goossens 1995: Goossens, L. *Metaphonymy: The interaction of Metaphor and Metonymy in figurative Expressions for Linguistic Action – By word of mouth; Metaphor, metonymy and linguistic action in a cognitive perspective.*

Goossens, L., P. Pauwels, Br. Rudzka-Ostyn, A.-M. S-Vandenberg, J. Vanparys (eds.) Amsterdam, Philadelphia, 159–174)

Lakoff and Johnson 1980: G. Lakoff, M. Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago press, 25.

Peters 2007: Peters, A. *BMA Illustrated Medical Dictionary*, 2007.

Raden 2003: Raden, G. How metonymic are metaphors. *Metaphor and metonymy at the Crossroads, A. Barcelona (ed.)* Berlin, New York, 2003: 93–109.